

تحریر دوم —

— ناصر یرانی —

فرهنگ نشر نو
با همکاری نشر آسیم
تهران - ۱۳۹۳

هنر رمان

نویسنده ناصر ایرانی

فرهنگ نشر نو

تهران: خیابان میرعماد، خیابان سیزدهم،
(شماره ۱۱)، پلاک ۱۱ - تلفن: ۸۸۷۴۰۹۹۱

اول (تحریر دوم)، ۱۳۹۳

نوبت چاپ

۱۱۰۰

شمارگان

صحیفه نور

لیتوگرافی

سهند

اپ

همه حقوق محفوظ است.

فهرست کتابخانه ملی

س.ی، ناصر، ۱۳۱۶-

عنوان و نام پدیدآور هنر رمان / ناصر ایرانی،

وضعیت ویراست

اویراست ۲

مشخصات نشر

تهران: فرهنگ نشر نو، آسپم، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری

۷۰۰ ص

شابک

978-64-1-3-82-1

فهرست نویسی

بر اساس اطلاعات کتابشناختی

عنوان اصلی

موضوع

داستان نویسی - تاریخ و روش - اصطلاحات و تعبیرها /

داستان - هسته اصلی، طرح و غایت / داستان نویسان /

سرگزشتنامه

الف. ناصر ایرانی، مؤلف.

شناسه افزوده

ب. عنوان: هنر رمان

رده بندی کنگره

۹۸۹ ۱۳۹۲ / الف ۹۸۹ / PN ۳۳۶۵

رده بندی دیویی

۸۰۸/۳

شماره کتابشناسی ملی

۳۲۵۹۵۹۱

آسپم

مرکز بخش

۸۸۷۴۰۹۹۲-۴

تلفن و دورنگار

۳۸۰۰۰۰ ریال

بها

سپاسگزاری

کتابیون صدرنما در پیش از بیست و پنج سال گذشته خانه‌ای آرام و بی‌تنش
برایم ساخته که هر یک از بستنی را به آن نیاز قطعی است؛ فقر و تنهایی ناگزیر و
ناگزیر زندگی با نویسنده‌ی گرمه‌دو را با روی خوش پذیرفته؛ و تمام آثارم را
و بازنویسی‌های مکرر آنها را، و ترجمه، هم در کتاب هنررمان را، به دقت از
لغزش‌های انشایی و نارسایی‌های پیراسته و هر کدام‌شان را که
حروفنگاری شده بارها نمونه‌خوانی کرده‌ام. با چه زبانی می‌توانم از چنین یار
عزیزی چنان که شاید و باید سپاسگزاری کنم؟

اما صمیمانه سپاسدار محبت‌های آقای محمد شریانی‌ام. پس از سال‌های
درازی که از گشودن باب دوستی با هر کسی، حتی از کسی که داشتن باب
مجالست و مصاحبت با دوستان قدیم، احتراز می‌کردم صفا کینه آقای محمد
شریفی باز طعم دلچسپِ رفاقت را به من چشاند؛ و هنگامی که حروفنگاری
تحریر دوم هنررمان (نه به وسیله ناشری بل به سفارش خودم) به من کار
برخورده بود و نگرانم کرده بود، ایشان از سر لطف قبول زحمت کرد و با در
میان گذاشت تا حروفنگاری کتاب به صورت مقبول کنونی‌اش درآید. علاوه بر
این، چاپ و انتشار کتاب را به ناشری پیشنهاد کرد که نزد من بسیار عزیز
است.

نیز صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم از آقای محمدرضا جعفری، مؤسس «نشر نو»، که چاپ و انتشار تحریر دوم هنررمان را به عهده گرفته است. ایشان خلف صالح ناشر بزرگی است که فرهنگ ایرانی و امدار دستاوردهای اوست در صنعت نشر کتاب کشورمان. چون رشته کار به دست ناشر فاضل خوش‌ذوق کاربلدی است یقین دارم که در چاپ و صحافی تحریر دوم هنرمان، چنان که شیوه مرضیه «نشر نو»ست، تا جایی که ممکن است دقت و نفاست به کار خواهد رفت.

ناصر ایرانی

تقدیم به
پارهٔ جگرم
علی

www.ketab.ir

دیباجهٔ تحریر دوم

در پیشگفتار تحریر اول *هنررمان* نوشته بودم چه شد که حدود بیست و پنج سال پیش کتاب *داسیس* تعریف *ابزارها*، و عناصر را نوشتم؛ و چرا ده سال پیش *هنررمان* را نوشتم. در تیرماه پانزده سالگی که بین نگارش *داستان*، *تعاریف...* و *هنررمان* فاصله بود بیشتر از هر وقت دیگری در عمرم رمان می‌نوشتم و رمان می‌خواندم و کتاب‌های تئوری مربوط به هنر رمان و هنرهای دیگر را، به‌ویژه هنر شعر را، مطالعه می‌کردم. از این رو، در هنر رمان تجربهٔ بیشتری کسب کرده بودم و دربارهٔ آن هر دایرهٔ علمی آموخته بودم. کتاب *هنررمان* ثمرهٔ آن تجربه و دانش بیشتر بود.

اما من از زمانی که خودم را شناختم تا همین لحظه‌ای که *دیباجه* را می‌نویسم همواره در حالِ شدن بوده‌ام. نمی‌دانم چه نوع آدمی شدنِ خودم‌تر و داناتر از پیش یا بدتر و جاهل‌تر از پیش. به هر روی، در همهٔ این‌ها فکری و عاطفی‌ئی که پیشتر بوده‌ام باقی نمانده‌ام. حرکت کرده‌ام. نمی‌دانم پس رفته‌ام یا پس رفته‌ام. ممکن است از جهت‌هایی پیش‌رفته باشم و از جهت‌هایی پس‌رفته باشم. به هر صورت، همواره در حال حرکت بوده‌ام.

نه تنها خودم همواره در حال حرکت و دگرگونی بوده‌ام، بلکه تا جایی که فرصت داشته‌ام و تا جایی که فرشتهٔ مرگ اجازه‌تم دهد کتاب‌هایم را هم با

خودم از این ایستگاهِ فکری و عاطفی به آن ایستگاهِ فکری و عاطفی کشانده‌ام و می‌کشانم. تحریر دومِ هنرِ *رمان* را از ایستگاهی که ده سال پیش خودم و تحریرِ اوّلِ هنرِ *رمان* در آن بودیم به ایستگاهی کشانده‌ام که اکنون در آنم. خوانندگان حق دارند داوری کنند که آیا تحریر دومِ هنرِ *رمان* از تحریرِ اوّلِ آن رمان‌شناسانه‌تر و آموزنده‌تر و خواندنی‌تر هست یا نیست.

ن. ا.

فهرست

پنج	سپاسگویی
نه	دیباچه و تجدید دو
یازده	فهرست

کتاب اول: ماهیت رمان

۳	فصل اول: چهار رکن هنر رمان
۴	رکن اول: جهان
۷	رکن دوم: رمان‌نویس در مقام هنرمند
۹	هنرمند و سرچشمه آثارش
۱۵	آفریننده ملهم
۲۰	رکن سوم: رمان
۲۱	رکن چهارم: خواننده
۲۱	فصل دوم: نسبت رمان و داستان
۲۸	خصیصه‌های ممیز داستان
۲۸	اثر هنری منشور
۳۲	نسبت داستان و تاریخ
۳۴	وجه تمیز داستان از تاریخ
۳۶	داستان لذت‌بخش و فایده‌مند است

داستان، اندیشه، و ایدئولوژی	۴۲
فصل سوم: قصهٔ رمان	۴۹
کالیرهو، نخستین رمانس اروپائی	۴۹
دو نکتهٔ مهم در باب رمانس باستان	۵۲
رمانس‌های پیش از کالیرهو	۵۶
سنت مصری هنر داستان	۵۹
سنت یهودی هنر داستان	۶۱
سنت یونانی - رومی هنر داستان	۶۴
سنت سلاوی	۶۶
لوسیپ و کتوف	۶۷
دافنس و دیونیسوس	۶۹
اتیوپیکا	۷۴
ساتیریکون	۷۷
متامورفوسیز (منسخ)	۸۰
رمانس آرمان‌گرا و رمانس کمیکی واقع‌گرا	۸۴
نسبت تاریخ و رمانس باستان	۸۸
رمانس اسکندر	۸۹
شباهت‌های دیگر	۹۰
نسبت حماسه و رمانس باستان	۹۳
تحول شکل‌های داستانی	۹۶
سنت مسیحی هنر داستان	۱۰۲
انجیل‌های اصیل	۱۰۲
«اعمال» مجعول	۱۰۵
زندگی‌نامهٔ قدیسان	۱۰۹
هنر داستان از قرون وسطی تا دورهٔ رنسانس	۱۱۲

تجدید حیاتِ رمانس در قرن دوازدهم	۱۱۴
رمانس در عصر رنسانس	۱۱۷
فصل چهارم: تجدد و نوزاییِ رمان	۱۲۳
جهان‌بینی انسان قدیم، جهان‌بینی انسان جدید	۱۲۴
ارکان تجدد - تا جایی که به هنر رمان ربط دارد	۱۲۸
«حماسهٔ جدید بورژوازی»	۱۳۱
نویسندگان و رمان	۱۳۲
نوگرایان و رمان	۱۳۴
عناصر رمان	۱۳۷
نسب‌شناسیِ رمان	۱۴۱
واقع‌گراییِ رمان	۱۴۴
نخستین رمان‌ها	۱۴۸
دون کیشوت	۱۴۹
رابینسن کروزو	۱۵۲
مال فاندروز	۱۵۴
پاملا	۱۵۵
کلاریسا	۱۵۶
جوزف آندروز	۱۵۸
تام جونز	۱۵۹
فصل پنجم: رمان و واقعیت	۱۶۰
واقعیت دگر است و رمان دگر	۱۶۱
واقع‌گراییِ رمان و عیبِ احتمالی آن	۱۶۵
توهم واقعیت	۱۶۷
رمان‌نویس با واقعیت چه می‌کند؟	۱۷۰
نسبت رمان و رمانس با واقعیت	۱۷۳

۱۷۷	رمانس هرگز نمی‌میرد
۱۸۱	فصل ششم: رمان، اخلاق، حقیقت، و دین
۱۸۱	آیا هنرمند معلم نوع انسان است؟
۱۸۶	رمان‌نویس در زنجیر
۱۹۰	«موضعگیری» موقوف!
۱۹۲	نقش خواننده
۱۹۴	تأثیری در کار نیست
۱۹۶	ریشه شک‌جانان با رمان‌نویسان
۱۹۸	در راستای پترونیوس
۲۰۱	صدای مطلق فی‌النگ
۲۰۲	«مادام بُواری، مادام»
۲۰۳	رمان و عشق
۲۰۴	ریشه مشکل
۲۰۷	نیرو گرفتن طبقه متوسط در ادب و پیامدهای ادبی - هنری آن
۲۱۱	عشق آفریننده کل زیبایی جهان است
۲۱۴	وجود دو شقه انسان
۲۱۷	نقش انسان‌ساز و تعالی‌بخش عشق
۲۲۰	رمان و حقیقت
۲۲۲	رمان و دین
۲۲۵	طبع نویسنده و نوع دین‌ورزی جامعه
۲۲۷	وظیفه و مسئولیت رمان‌نویس
۲۳۳	فصل هفتم: نقش ویژه‌های رمان
۲۳۵	سه کاری که از رمان بر نمی‌آید
۲۳۷	کشف حقیقت نسبی شک‌آلوده
۲۴۳	نقش و فایده اجتماعی رمان

رمان نوعی گفتار اجتماعی آزاد است ۲۴۷

کتاب دوم: صنعت رمان

یادداشت ۲۵۵

فصل اول: رمان نویس در مقام صنعتگر ۲۵۷

خصیصه های ضروری رمان نویس ۲۶۵

در خدمت جهان شناسی و تجربه اندوزی ۲۶۵

ضرورت بررسی در بای سنت ادبی و هنری ۲۷۰

سه عنصر رمان: چینی کنند بزرگان چو کرد باید کار ۲۷۴

غواص اول دانت ۲۷۴

غواص دوم: شک پیر ۲۷۶

غواص سوم: موتنی ۲۷۹

ما چه باید بکنیم؟ ۲۸۱

مهم ترین خصیصه: تخیل خلس ۲۸۴

نویسنده وار زندگی کنید ۲۸۶

و این گونه کار کنید! ۲۸۸

آفرینش رمان عرق روح نویسنده را درمی آورد ۲۸۹

فصل دوم: موضوع رمان ۲۹۲

خاستگاه موضوع تمام رمان ها ۲۹۴

یک نباید و یک باید ۲۹۶

تکه دوزی رمان نویس ۳۰۰

همچون قلوه سنگی در برکه ای آرام ۳۰۲

هر رمانی ناگزیر نو و نامکرر است ۳۰۷

حال نوشتن ۳۰۹

۳۱۲	فصل سوم: فن روایت
۳۱۴	دو هدف ساختاری
۳۱۴	وحدت نظام یافته
۳۱۷	توهم واقعیت
۳۲۲	چند مسئله فنی
۳۲۶	در باب شکل و محتوا
۳۳۱	فصل چهارم: زبان و سبک
۳۳۴	دست سبک
۳۳۶	زبان داستان
۳۳۸	قلمرو انیم، قلمرو هنر
۳۳۹	سبک چیست
۳۴۰	سبک مصنوع است یا طبیعی
۳۴۳	سبک خوب، سبک
۳۴۶	نثر داستانی
۳۴۸	نثر رمان
۳۵۱	در باب نثر شاعرانه
۳۵۳	نثر بد و نویسندگان بزرگ
۳۵۵	فصل پنجم: سه ابزار عمده روایت
۳۵۶	ابزار اول و دوم: گفتن یا تلخیص و نشان دادن یا صحنه
۳۵۸	گفتن یا تلخیص
۳۵۹	نشان دادن یا صحنه
۳۶۰	صفت ممیز تلخیص و صحنه
۳۶۳	تلخیص یا صحنه - چقدر و چه وقت؟
۳۷۱	مهم ترین کاربردهای صحنه و تلخیص
۳۷۳	سه شیوه صحنه پردازی

۳۷۵	دنبالهٔ مهم‌ترین کاربردهای صحنه و تلخیص
۳۷۷	نفرت از تلخیص
۳۸۰	نیم‌صحنه
۳۸۲	گفت‌وگو
۳۸۴	گفت‌وگو را چگونه باید نوشت؟
۳۹۲	دو نکتهٔ دیگر در باب گفت‌وگو
۳۹۴	توصیف
۳۹۶	توصیف غینی، توصیف اکسپرسیونیستی
۴۰۱	توصیف را چگونه باید نوشت؟
۴۰۶	توصیف: دیدگاه راوی و شخصیت‌های داستان
۴۱۲	گذار
۴۱۷	فصل ششم: دیدگاه
۴۲۰	حضور یا غیبت نویسنده
۴۲۶	دیدگاه: مبنای اصلی نقد داستان
۴۲۹	انواع دیدگاه
۴۳۰	نویسندهٔ دانای کُل
۴۳۵	۱. نویسندهٔ دانای کُل مداخله‌گر
۴۳۸	۲. نویسندهٔ دانای کُل بی‌طرف
۴۴۲	حق و ویژه‌ای دیگر
۴۴۵	راوی اوّل شخص
۴۴۱	۱. دیدگاه شاهد
۴۵۲	۲. دیدگاه قهرمان
۴۵۷	در ستایش راوی
۴۵۹	شکل‌های نمایشی
۴۶۰	۱. آینهٔ ذهنی

۴۶۸	جریان سیال ذهن
۴۶۹	۲. شیوه نمایشی
۴۷۳	فصل هفتم: طرح
۴۷۵	ساختار طرح
۴۷۹	طرح باید نظام یافته و پذیرفتنی باشد
۴۸۰	برای هر چیزی دست کم یک نقش
۴۸۱	دگ گونی لازم است که طبیعی بنماید
۴۸۳	روها محتمل
۴۸۵	باید ادهای اتفاقی
۴۸۸	با نقشه چگونگی آبی تمام؟
۴۹۲	در اهمیت طرح
۴۹۴	نمایشگر جهان بینی
۴۹۵	طرح و رمان
۴۹۷	انواع طرح
۵۰۳	طرح های تقدیر
۵۰۳	۱. طرح حادثه
۵۰۴	۲. طرح غمناک
۵۰۴	۳. طرح تراژیک
۵۰۵	۴. طرح تنبیهی
۵۰۶	۵. طرح احساساتی
۵۰۷	۶. طرح تحسین
۵۰۷	طرح های منش
۵۰۷	۱. طرح بلوغ
۵۰۸	۲. طرح اصلاح
۵۰۹	۳. طرح آزمایش

۴. طرح انحطاط..... ۵۱۰
- طرح‌های اندیشه ۵۱۰
۱. طرح تربیت..... ۵۱۱
۲. طرح رازگشایی ۵۱۱
۳. طرح عاطفی ۵۱۲
۴. طرح توهم‌زدایی..... ۵۱۳
- فصل هفتم شخصیت..... ۵۱۷
۱. تعریف و اهمیت شخصیت ۵۱۸
۲. تعریف‌های روان همه فردهای خاصند ۵۲۲
- شخصیت‌های رمان و مسئلهٔ همذات‌پنداری ۵۲۶
- دو نکتهٔ مهم در باب یکی از سه منبع آفرینش شخصیت ۵۲۸
- نویسنده خویشتن را بیشتر را تصویر می‌کند..... ۵۲۸
- و اشخاص دور زبرش ۵۳۱
- شخص واقعی، شخصیت داستانی..... ۵۳۳
- شخصیت‌هایمان را چگونه بسازیم؟ ۵۳۸
- شرط اول: حلول در جسم شخصیت ۵۳۹
- شرط دوم: بی‌طرفی در آفرینش شخصیت ۵۴۰
- نمایش بیرونی و نمایش درونی ۵۴۳
- نام‌گذاری ۵۴۷
- زمان و مکان خاص ۵۴۷
- سخن آخر..... ۵۴۸
- یادداشت‌ها ۵۵۹
- شرح حال مختصر تنی چند از رمان‌نویسان ۵۷۵
- آستن ۵۷۵؛ استاندال ۵۷۶؛ استرن ۵۷۷؛ استیونس ۵۷۸؛ اسکات

۵۸۰: البوت ۵۸۱: بالزاک ۵۸۲: بروته (امیلی) ۵۸۴: بروته
 (شارلوت) ۵۸۵: پو ۵۸۶: تالستوی ۵۸۷: ترالوپ ۵۸۹: تگری ۵۹۱:
 تواین ۵۹۲: جانسن ۵۹۳: جویس ۵۹۴: جیمز ۵۹۷: چخوف ۵۹۹:
 داستایفسکی ۶۰۱: دفو ۶۰۲: دوئل ۶۰۴: دیدرو ۶۰۴: دیکنز ۶۰۵:
 ریچاردسن ۶۰۷: زولا ۶۰۸: ژید ۶۱۰: ساند ۶۱۱: سروانتس ۶۱۲:
 فاکنر ۶۱۳: فلور ۶۱۴: فورستر ۶۱۶: فیتزجرالد ۶۱۶: فیلدینگ
 ۶۱۷: کازنزاکیس ۶۱۹: کافکا ۶۱۹: کنراد ۶۲۱: کوندر ۶۲۳:
 کریسپ ۶۲۱: لارنس ۶۲۵: موام ۶۲۶: موپاسان ۶۲۷: موریاک
 ۶۲۹: رابین ۶۲۹: وولف ۶۳۰: هاثورن ۶۳۱: هاردی ۶۳۲: همینگوی
 ۶۳۴: هور ۶۳۴

برخی از مهم‌ترین ادبیات در داستان ۶۳۹
 ادبیات پندآموز ۶۴۰: افسانه ۶۴۰: اکسپرسیونیسم
 ۶۴۰: انسان‌انگاری ۶۴۱: اوج ۶۴۱: بُنمایه ۶۴۲:
 بی‌طرفی ۶۴۲: تراژدی ۶۴۳: حقیق ۶۴۳: تقلید ۶۴۴: تلخیص ۶۴۴:
 توصیف ۶۴۴: توهم واقعیت ۶۴۵: جهان ال ذهن ۶۴۵: حکایت
 ۶۴۵: حماسه ۶۴۶: داستان ۶۴۶: داستان کوتاه
 ۶۴۷: داستان کوتاه کوتاه ۶۴۷: دیدگاه ۶۴۷: راوی ۶۴۸: رمان ۶۴۸:
 رمان پیکارسک ۶۴۸: رمان تاریخی ۶۴۹: رمان رقیب ۶۴۹:
 رمان کوتاه ۶۴۹: رمانتیک ۶۴۹: رمانس ۶۵۰:
 رمانس شوالیه‌گری ۶۵۰: روایت ۶۵۰: ساختار، ساختار ۶۵۰:
 سازگاری، هماهنگی ۶۵۱: سبک ۶۵۲: شخصیت ۶۵۲:
 شخصیت‌سازی ۶۵۲: شکل ۶۵۲: صحنه ۶۵۳: صنعت ۶۵۳:
 طبیعت‌گرایی ۶۵۳: طرح ۶۵۴: طرز بیان ۶۵۴: طنز ۶۵۴: طنز
 منپوسی ۶۵۵: فن ۶۵۵: قصه ۶۵۵: قصه در قصه ۶۵۶: قهرمان ۶۵۶:
 قهرمان اصلی ۶۵۶: کلاسیسیسم ۶۵۶: کلاسیک ۶۵۷: کمدی ۶۵۷:

گذار ۶۵۷؛ گره‌گشایی، نتیجه‌نهایی ۶۵۷؛ گفتن ۶۵۷؛ گفت‌وگو ۶۵۸؛
گونه ادبی ۶۵۸؛ لحن ۶۵۸؛ مضحکه ۶۵۸؛ مضمون ۶۵۹؛ مکتب
اصالتِ زیبایی ۶۵۹؛ موضوع ۶۵۹؛ نئوکلاسیسیسم ۶۵۹؛ نتیجه‌نهایی
۶۶۰؛ نشر ۶۶۰؛ نشر شاعرانه ۶۶۰؛ نشان دادن ۶۶۰؛ نقد ادبی ۶۶۰؛
نقیضه طنزآمیز ۶۶۱؛ نماد ۶۶۱؛ نومایگی، ابداع ۶۶۱؛ نیم‌صحنه ۶۶۲؛
واقعگرایی ۶۶۲؛ والایی، شکوهمندی ۶۶۲؛ وحدت نظام‌یافته ۶۶۲؛
هماهنگی ۶۶۳؛ همذات‌پنداری ۶۶۳

واژه‌نامه (انگلیسی - فارسی) ۶۶۵

واژه‌نامه (فارسی - انگلیسی) ۶۶۸

مراجع و منابع ۶۷۱

نام اشخاص و کتاب‌ها ۶۷۷